

HUBERT WOLF

konkláve

TAJEMSTVÍ
PAPEŽSKÉ
VOLBY

PROSTOR

Hubert Wolf
Konkláve
Tajemství papežské volby

PROSTOR

HUBERT WOLF

konkláve

TAJEMSTVÍ PAPEŽSKÉ VOLBY

přeložila Daniela Petříčková

PROSTOR | PRAHA | 2018

Originally published under the title
Konklave. Die Geheimnisse der Papstwahl

© Verlag C.H.Beck oHG, München 2017

Czech edition © PROSTOR, 2018

Translation © Daniela Petříčková, 2018

Cover picture © shutterstock/isifa, 2018

ISBN 9788072603855

OBSAH

Jako o Vánocích: mysterium papežské volby	9
1. Kdo volí papeže?	25
Ježíš předává klíče	27
Vytvoření apoštolské následnosti	29
Duchovenstvo, lid a císař	35
V rukách římských klanů	39
Zrození papežské kurie	42
Dekret z roku 1059 a volební právo kardinálů	46
Kostnický model: papeže volí koncil	49
Za fasádou tradice: volební řád z roku 1996	56
2. Kdo se vlastně může stát papežem?	59
Římská synoda mrtvých	61
Tisíc let nevěry	66
Proč papežka ve skutečnosti neexistovala	67
Samozřejmě pouze kardinálové	69
3. Kde se volí papež?	75
Konkláve je vynalezeno!	77
Pravidla konkláve z roku 1274	80
Z Viterba do Sixtinské kaple: místo konkláve	88
Jan Pavel II. vtiskne konkláve sakrální rozměr	89
Od zadržovací vazby k mysteriu	96
4. Jak se volí papež?	99
Adorační volba Giovanniho Angela Mediciho	101
Mýtus jednomyslnosti	104
Dekret z roku 1179 a dvoutřetinová většina	109
Korunní kardinálové a zbraň exkluzivity	114
Reforma z roku 1621 a svědomí volitelů	118
Transsubstanciace kardinála	122
Už žádné kompromisy: reforma z roku 1996	124

5. Co papeže dělá papežem?	133
Korunován tiárou	135
Z Lateránu do Vatikánu: kde se papež stává papežem	139
Nejprve římským biskupem, poté papežem	142
Intronizace a byzantský císařský ceremoniál	147
Tiára a pallium jako přenosné výsostné znaky	153
Drama a jeho dějství od roku 1488	160
20. století: služba Bohu	166
Jméno papeže jakožto symbol znovuzrození	170
Od roku 1996: inscenace tajemství	172
6. Jak tajná je papežská volba doopravdy?	177
Zakázaný deník z konkláve	179
Top secret: pravidla utajení	181
Informace ze zákulisí	183
Jan Pavel II. a nová tajemství	187
7. Jak papež odstupuje?	189
„Opoziční papež“: odstoupení Benedikta XVI.	191
<i>Papa emeritus</i> jako druhý papež	195
Historie nabízí model abdikace	201
Odkouzlené papežství	203
Pravidla abdikace	207
Když Vánoce a Letnice spadají vjedno: řád papežské volby z roku 2059	209
Doslov	221
<i>Poznámky</i>	225
<i>Doporučená literatura</i>	231
<i>Seznam a původ ilustrací</i>	245
<i>Jmenný rejstřík</i>	249

**Jako o Vánocích:
mysterium papežské volby**

Volba nového papeže lidi fascinuje bez ohledu na to, jsou-li katolíky či nikoli. Miliarda diváků sledovala na obrazovkách pohřeb Jana Pavla II. a zvolení Josepha Ratzingera za papeže Benedikta XVI. Jeho rezignace v roce 2013 zapůsobila jako bomba, protože poprvé po šesti letech využila hlava katolické církve této možnosti, kterou církevní právo principiálně připouští. A opět celý svět upřeně pozoroval měděný komín na střeše Sixtinské kaple, v níž se shromáždili kardinálové k volbě papeže.

Z této volby vzešel jako papež Jorge Mario Bergoglio, který jako první následovník apoštola Petra přijal jméno František po chudém muži z Assisi. A volitelé papeže, izolovaní od světa, opět komunikovali s napjatě čekajícími věřícími a zvědavci, kteří stáli venku, pouze znamením kouře: černý kouř znamená neúspěšnou papežskou volbu, bílý naproti tomu oznamuje volbu úspěšnou. Eminencím je výslovně zakázáno používat twitter nebo psát esemesky. Počítače, notebooky či tablety jsou tabu. Kardinálové také nesmějí číst denní tisk nebo časopisy, poslouchat rádio nebo se dívat na televizi, natož surfovat po internetu.

Papežská volba má být skutečně tajnou volbou; možná jedinou tajnou volbou na světě, která je hodna toho jména: shromáždí se pouze volitelé a pod Michelangelovým *Posledním soudem* v Sixtinské kapli jsou jenom oni a jejich Bůh. Třebaže malba po posledním zrestaurování svítí pastelovými barvami a už nepůsobí tak temně jako předtím, dává přesto každému kardinálovi, odevzdávajícímu hlas, jasně najevo: Kristus potrestá toho, jehož rozhodnutí je

Habemus papam: když jako na této fotografii z 2. března 1939 vystoupal při volbě Pia XII. z komína Sixtinské kaple bílý kouř, znamenalo to, že kardinálové zvolili v konkláve nového papeže.

vedeno sobeckými důvody. Těm, kteří nevolí Bohem vyvoleného, hrozí věčné zatracení. Před svými zraky naopak kardinálové vidí věčnou blaženost, jež čeká na ty, kdož jsou poslušni Boží vůli. Proto každý kardinál, podle stanoveného pořadí, opouští své místo a kráčí, drže vysoko v pravé ruce vyplněný hlasovací lístek, k oltáři pod Michelangelovou freskou, a než ho hodí do hlasovací urny, prohlašuje: „Dovolávám se jako svědka Krista, našeho Pána, jenž bude mým soudcem, že volím toho, jemuž musím dát svůj hlas, veden Boží vůlí.“¹

Jak však kardinálové zjistí, co je Bohu milé a odpovídá jeho soudu? Jak si mohou být jisti, že zvolili toho správného papeže? Baví se o tom spolu? Nebo hovoří v modlitbách výlučně s Bohem? Taktizuje se tu, stejně jako u každé jiné

volby, uzavírají se koalice, intrikuje se a uplácí? Nebo je papežská volba přece jen nakonec zbožným aktem, jedinečnou bohoslužbou, skoro nekonečným sledem svatých mší, žalmů a zpěvů spojených s volebními akty?

Kdo by u toho nechtěl být a nechtěl si vychutnat vhléd do velkého tajemství? Kdo by se nechtěl proměnit v myšku, když po zvolání „*extra omnes*“ musejí ven všichni ti, kteří s volbou nemají nic společného, dveře Sixtinské kaple se zavřou a kardinálové konečně osamí? Kdo by se netoužil dozvědět, který kardinál zvolil kterého kardinála a v kolikáté volbě a jak se v průběhu konkláve proměňoval poměr hlasů jednotlivých pretendentů? Ti, kdož zůstali venku, jsou nicméně o počtu kol informováni prostřednictvím komína na střeše Sixtinské kaple, neboť po každé druhé volbě jsou vyslány kouřové signály. Hlasovací lístky spolu se všemi možnými poznámkami kardinálů jsou spáleny v bubínkových kamnech Sixtinské kaple. Nic nesmí ohrozit zachování tajemství volby. Nic nesmí dát později historikům příležitost, aby nahlédli do oficiálních podkladů papežské volby. Nejtajnější ze všech tajných voleb musí zůstat tajemstvím – po tisíc let. Tak tomu i dnes chce platné papežské nařízení o volbě papeže.

Rádi bychom věděli, měl-li Jorge Mario Bergoglio skutečně již v roce 2005 šanci získat většinu, ale nikomu se tehdy nechtělo do předlouhého bojovného hlasovacího přetahování s Josephem Ratzingerem. Nanejvýš zajímavé by také bylo dozvědět se, zda se během pohřební mše, kterou sloužil Joseph Ratzinger jakožto děkan kardinálů na Svatopeetrském náměstí za Jana Pavla II., opravdu ukázal jako klíčový moment, když vítr nebo možná přece jen závan Ducha svatého zalistoval evangeliářem, který spočíval na prosté dřevěné rakvi zemřelého papeže. V tomto okamžiku

V bubínkových kamnech Sixtinské kaple se po každé druhé volbě spalují hlasovací lístky a všechny ostatní volební podklady.

se údajně vytratila skepse mnoha kardinálů, kterou chovali k obávanému nejvyššímu strážci víry. Náhle se zdálo, že Ratzinger může být nejen ostrým hlídacím pastýřským psem, ale i pastýřem.

Rádi bychom se také dozvěděli, jestli kardinálové ve zbožném záchvatu chtěli opravdu zvolit papežem reformátora, protože byli ovlivněni hlubokou krizí, do níž upadla církev a papežství po úniku dokumentů „Vatileaks“, po vatikánské bankovní aféře, pedofilním skandálu a v neposlední řadě po odstoupení Benedikta XVI., a protože doufali, že muž z druhého konce světa udělá konečně pořádek v chaosu

římské kurie. Nebo byl naopak pro řadu volitelů Argentinců především mužem v letech, a proto vhodný jako papež na přechodnou dobu, který bude výhledově vládnout jen krátce? Pak by kardinálové zase rozhodnutí o správné cestě církve mohli protentokrát odložit, tak jako tomu v církevních dějinách bylo častokrát. Jenže jak ukázal pontifikát Jana XXIII., právě domnělí přechodoví papežové dokážou překvapit. Uvedou do pohybu během pěti let víc než jiní v průběhu pětadvaceti. To zřetelně ukázal druhý vatikánský koncil, který v roce 1959 svolal Jan XXIII. – a to během jeho volby nikoho ani ve snu nenapadlo.

Odpovědi na tyto otázky se pohybují v rovině spekulací, byť se opakovaně ten nebo onen kardinál vědomě nebo mimochodem prořekne a prozradí detaily z konkláve, a podstupuje tak nebezpečí, že poruší tajemství, což by mělo za následek exkomunikaci, vyloučení z církevního společenství. A i když něco pronikne ven, nelze většinou tyto informace objektivně přezkoumat. Jenže přesně to činí papežskou volbu tak zajímavou. Zatímco moderní média všechno vláčí veřejností a občas si můžeme na internetu pohodlně přečíst i veletajné informace tajných služeb, brání se konkláve tomuto trendu transparentnosti. Pozornost světové veřejnosti je obratně směřována k tomu, co je skryté. Jde v pravém slova smyslu o zdařilé „inscenování tajemného“, jak to případně formuloval Günther Wassilowsky.² Neboť právě to, co je skryto a cudně zastřeno, podněcuje fantazii a poskytuje jedinečnou projekční plochu pro spiklenecké teorie a zbožná přání, pro thrillery a hollywoodské filmy.

Papežská volba má podobu pevně stanoveného průběhu symbolických aktů, jež nejen s ohledem na napjaté čekání na nadílku spojuje s Vánoci více, než bychom si zprvu

mysleli. Avšak kdy se bude nadělovat, je v tomto případě naprosto nejasné. Počet černých kouřových znamení nic nevypovídá o tom, zdali se kardinálové případně již nacházejí v právě posledním aktu dění. Teprve bílý kouř ukáže, že tato část *theatrum sacrum*, svatého divadla, dospěla ke konci.

Kdo se stal papežem a jaké jméno přijal, to stále ještě nevíme. Musíme pokorně čekat, až se na prostředním vnějším balkonu Svatopetrského dómu otevřou dveře. Ve „scénáři“ papežské volby, *Ordo rituum conclavis*, se píše, že věřící na Svatopetrském náměstí radostně aplaudují, když je jim oznámen nový *Pontifex maximus*. Aklamace jako znamení souhlasu je pěkná věc, pro platnost volby však nikoli nutná, protože už nemůžeme nic změnit: v momentě, kdy zvolený přijme volbu, se stává papežem, a to bez dalších rituálů, vysvěcení a požehnání. *Electio facit papam*, volba dělá papeže – a hotovo. I kdyby všichni zachovávali ledové mlčení, nic by se nezměnilo. Kdo by však v takovém okamžiku nebyl radostně dojat? Kdo by nepodlehł zbožné, někdy spíše davové, každopádně ale jedinečné atmosféře Svatopetrského náměstí a Berniniho kolonády? Jásot všech je nakažlivý.

Konečně je to tady: kardinál-protójáhen jakožto služebně nejstarší ze statusové skupiny kardinálů-jáhnů vstupuje na prostřední balkon Svatopetrské baziliky. Přírozeně má také biskupské svěcení, nejen jáhenské – kdo však doopravdy pochopí tuto logiku nejvyšších církevních úřadů? Dveře se otevřou a on pronáší očekávanou a vysvobozující větu: „*Habemus papam*.“ Máme papeže. Pak následuje malá promyšlená pauza, drobná retardace, než *alta voce*, silným hlasem, odhalí tajemství.³ Uvede nejprve křestní jméno a příjmení zvoleného, poté jméno, které v budoucnu

nový papež ponese. Navzdory svému monumentálnímu titulu nemá kardinál žádný tvůrčí prostor nebo příležitost k osobnímu projevu. Jako během liturgie recituje pevně určenou formuli, v níž mění jen aktuální jméno.

Při poslední papežské volbě předstoupil 13. března 2013 ve 20.13 kardinál Jean-Louis Tauran před davy a oznámil úspěšné zvolení kardinála Bergoglia, který přijal jméno František, za papeže. Pak se po chvílce váhání – porozuměli jsme správně jménu vybraného: Jorge Mario jakže? Zase nějaký Ital? Ne, ne, Argentinec! – ozval potlesk.

Následuje rozhodující okamžik. Nový papež přichází na balkon Svatopetrského dómu. Jedině jemu poskytuje přísný rituál určitý prostor. Nakonec on je papež, je neomylný, má v církvi univerzální primát, a tak je také nejvyšším pánem nad rituálem a liturgií. Pevně je určeno jen to, že na závěr svého prvního veřejného vystoupení musí dát velké požehnání *Urbi et orbi*, městu a světu. Na rozdíl od Benedikta XVI. se František objeví celý v prosté bílé, bez mozzetty, purpurové pláštěnky kryjící ramena. Namísto slavnostního liturgického pozdravu pozdraví zcela světsky *buona sera*, dobrý večer. Nekyne jako vítěz, netváří se milostivě jako triumfátor, nýbrž se před svým lidem pokorně sklání a prosí ho o modlitbu ještě předtím, než požádá o Boží požehnání pro něj. Po několika větách se tvůrčí prostor opět uzavírá. Teď do hry zasahuje rituál: „*Et benedictio Dei omnipotentis ...*“⁴ – nechť vám požehná všemohoucí Bůh, Otec, Syn a Duch svatý; a nový papež zase zmizí za dveřmi balkonu. Výstup trval jen několik minut, ale stály za to: stali jsme se součástí mocného a prastarého rituálu. Byli jsme uvnitř, možná jsme v tomto momentě pocítili závan věčnosti – byl to okamžik, v němž Bůh píše dějiny světa.

A vtom si náhle vzpomeneme na větu, kterou vyslovil kardinál-protojáhen předtím, než zaznělo *Habemus papam*, a sice: *Annuntio vobis gaudium magnum*.⁵ Na ni si přece vzpomínáme z vánoční pasáže Lukášova evangelia, kde se vypráví o narození Ježíše v betlémské stáji. Zde anděl, který zvěstuje Ježíšovo narození, pronáší významy zatíženou větu „Zvěstuji vám velikou radost“, stejnou, jakou pronáší jáhen na balkoně. Co už kardinál neříká, pokračuje u Lukáše takto: „... která bude pro všechny lid. Dnes se vám narodil Spasitel, Kristus Pán, v městě Davidově.“⁶ Tato slova jsou na balkoně Svatopetrského dómu přítomna, i když je nikdo nevysloví přímo.

Nyní je zřejmé, co se na lodžii chrámu vlastně inscenuje. Dneska je světu darován nový Kristus – tak zní poselství. Papež je podle učení katolické církve *alter Christus*, nový Kristus. A není snad jeho nejvýznamnějším titulem *vicarius Christi*, náměstek Ježíše Krista na zemi? Za tím se skrývá nevidaný nárok: kdo je poslušen papeže, poslouchá Krista. Rituály papežské volby mají obnovit věštbu spojenou s narozením Krista. Symbolicky vytvářejí vzdor všem krizím a zvrátům kontinuitu i jistotu a slibují naději a spásu. Papežství jakožto úřad je věčné, byť jednotlivý papež coby osoba musí zemřít: to jsou dvě těla papeže, podobně jako existují dvě těla krále, o nichž historiografie od doby Ernsta Kantorowicze tolik mluví.

Zdánlivá neměnnost postupů a symbolů papežské volby i způsob, jakým je do úřadu uveden náměstek Kristův a následovník apoštola Petra, mají demonstrovat, že jde o ztělesněnou věčnost. Rituály opravdu úspěšně budí dojem, že se o věčnost vskutku jedná, takže nemálo lidí na Svatopetrském náměstí i doma před televizními obrazovkami věří, že spoluprožívají dva tisíce let starý rituál.

Proti postupujícímu „odkouzlení světa“ (Max Weber) je nasazen silný protikladný impulz „zakouzlení“, i když možná netrvá příliš dlouho. „Tato symbióza archaicky se jevících rituálů a nejmodernějších forem komunikace působí přitažlivě a tkví v ní, profánně řečeno, vysoká informační hodnota, kterou papežství dnes vyzařuje daleko za hranice katolické církve,“ konstatuje historik René Schlott ve studii o medializaci papežské smrti, jejíž výsledky lze bez dalšího aplikovat i na téma papežské volby a konkláve.⁷

V současnosti se zdá, že k papežské volbě patří celá řada zásadních momentů: papeže volí konkláve, jedinými voliteli jsou kardinálové, volba vždy probíhá v Římě, pokaždé je zvolen kardinál, nový papež pokaždé přijímá nové jméno, ideální scénou této svaté hry je Vatikán nebo přesněji řečeno: Sixtinská kaple, balkon Svatopetrské baziliky, Petrův hrob pod papežským oltářem a Svatopetrské náměstí. Jediné, co se skutečně změnilo, je národnost papežů: do roku 1978 se neměnně volili Italové. V roce 1978 to byl poprvé Polák, poté v roce 2005 Němec a nyní v roce 2013 dokonce Jihoameričan, tj. z římského pohledu muž z konce světa.

O tom, proč byl v roce 1978 po čtyřech a půl stoletích zvolen první papež, který nebyl původem Ital, můžeme opět jen spekulovat. Jelikož neexistují žádné historicky spolehlivé prameny o posledních papežských volbách, které by přesně popisovaly, co se opravdu odehrávalo za zavřenou branou Sixtinské kaple, zbývá zvědavcům v podstatě jediná možnost: zaměřit se na pravidla papežské volby. Tu totiž určují velmi diferencované právní a liturgické předpisy, jež stanovují, jak má probíhat, a to jak pokud jde o technický postup, tak i pokud jde o ceremoniál, resp. bohoslužebný rituál.

V současnosti platné nařízení o papežské volbě stanovuje

apoštolská konstituce *Universi Dominici gregis*, kterou vydal 22. února 1996, v den svátku Stolce sv. Petra, Jan Pavel II. K tomuto právnímu ustanovení se pak ve třech knihách rituálů objevují liturgické prováděcí předpisy. Ve svatém roce 2000 nejprve vyšel *Ordo exsequiarum Romani Pontificis*. Jde o posmrtnou liturgii, která zahrnuje ceremonie v úmrtním pokoji papeže, vystavení pozůstatků ve Svatopetrské bazilice a devítidenní modlitby za mrtvé i rekvíem na náměstí sv. Petra a pohřební liturgii v kryptě svatého Petra. Ve stejném roce spatřil světlo světa také *Ordo rituum conclavis*, který upravuje postup a ceremonie konkláve před mší, v níž kardinálové prosí o přímělu Ducha svatého, vstup volitelů do konkláve a přísahu, dále samotná volební kola a prezentaci nově zvoleného papeže na balkoně Svatopetrského dómu. Bezprostředně po svém zvolení uvedl Benedikt XVI. v platnost *Ordo rituum pro ministerii petrini initio Romae episcopi*, jenž byl vypracován ještě za jeho předchůdce. Zde jsou formulovány liturgické zásady týkající se vlastního uvedení papeže do úřadu, především intronizační mše na Svatopetrském náměstí.

Právní předpisy obsažené v *Universi Dominici gregis* pak v letech 2007 a 2013 ještě nepatrně změnil a upřesnil papež Benedikt XVI. Je příznačné, že dosud neexistují ani právní, ani rituální předpisy upravující odstoupení papeže, ačkoliv tato možnost byla teoreticky vždycky ve hře. Jelikož však k takovému kroku nedošlo po celých šest století, nepovažoval zjevně Vatikán za nutné zformulovat přesnější pravidla. Musíme si tedy počkat, zda k rituálům rezignace na papežský úřad bude v budoucnosti patřit také let vrtulníkem do papežského letního sídla v Castel Gandolfu v Albanských horách.